

Gölgesinde Rus Işığı

Rusya'nın Ruhü Efsane ile Gerçek Arasında, Turhan Dılmaç,
Ötüken Neşriyat, İstanbul 2022, ISBN9786254082290

Seyyide Şıfa Göktaş¹

1976 Trabzon doğumlu Turhan Dılmaç, Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler lisans mezunudur. Yüksek lisans eğitimini Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Bölümünde tamamlamıştır. Meslek hayatına Sefirikebir Personel Daire memuru olarak başlamış, Bişkek ve Atina Büyükelçiliklerinde katiplik yapmıştır. Yine Dışişleri Bakanlığı Birleşmiş Milletler Dairesinde ve Moskova Büyükelçiliğinde başkâtip pozisyonunda bulunmuş, görevini Moskova Büyükelçilik müsteşarı olarak sürdürmüştür.² Tataristan Devlet Başkanı Minihanov tarafından “Üstün Emek” madalyası ile ödüllendirilen dönemin Kazan Başkonsolosu Dılmaç, Kazan’da görevinin başına geçmeden önce Rusçayı çok iyi bilmesine rağmen halkın anadili Tatarca’yı öğrenme uğraşı içerisine girmiştir. Davet edildiği her mecrada Türkiye’yi dostane yönüyle güzellikle temsil ederek, Kazan halkınca eşi Anna ve çocuklarını kapsayacak düzeyde çok benimsenmiş, Tatar basınınca aranılan simalardan biri haline gelmiştir.³ Diplomat, Rusya ve Orta Asya bölgesine son derece hâkim olmanın yanı sıra, yazar kimliğiyle de karşımıza çıkmaktadır. Tahlili yapılan *Rusya'nın Ruhü* isimli kitabından ayrı olarak, Türk dünyasını kayda değer biçimde domine eden Özbekistan’ı anlama amacı güden *Özbekistan’da Ulus Kimlik- Dış Politika İlişkisi* bir diğer önemli eseridir.⁴



¹Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Klinik Psikoloji Anabilim Dalı, Klinik Psikoloji Doktora Programı. seyyidesifa@gmail.com

(Bu yazı Young Academia, Server Genç Hanımlar Derneği iş birliğinde Dr. Kemal Yavuz Ataman yönetiminde “Küresel Düşünme Uzmanlık Atölyesi” kapsamında üretilmiştir.)

²<https://www.istanbul.edu.tr/tr/duyuru/kulturler-arasi-etkilesim-konusmalarinin-ucuncusu-gerceklesecek-4D005F006D00310030004C004D00500070006B005F> Erişim Tarihi: 25.06.2022.

³<https://www.rtib.org/tr/haberler/turhan-dilmac-iz-birakmayi-basaran-diplomatlarimizdan-biri> Erişim Tarihi: 25.06.2022.

⁴ Turhan Dılmaç, *Rusya'nın Ruhü Efsane ile Gerçek Arasında*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2022, s. 5.

Çalışma sahibi, hâlihazırda Nur-Sultan Büyükelçiliğinde birinci müsteşar olarak görevini ifa etmektedir. Altay Dağları ve yöre halkını “Benim çektiklerimden” adını verdiği bir albümde fotoğraflamaktadır.

Kremlin Peri Masalı

Evren bir şehir olsa ve Rusya bir küçe, muhtemel bu sokak berhemzenliğiyle nam salmış çıkmaz bir sokağa denk düşerdi. Mahallelice seilmeyen, aralarında her ne kadar imza toptasalar da gönderemedikleri bir komşu belki de. Yine Rusya, aynı evde yaşayan kardeşlerin eşit olmadıklarının ayırında, içten içe hınç dolu şekilde büyük abilerinden çekinen ama o nispette yarışa giren, başlarına geleceklerinin bilincinde fakat rahat duramayan ardıllarının korkulu rüyası. Bir nevi seçilmemiş reis, evin hamisi “baba”dan çok “baba”. Hangi açıdan bakarsak bakalım Rusya’nın ve Rusların giriftliğini anlamak asırlardır temas halindeki Batı kadar mesafe bakımından yakınlığı hasebiyle yakinen tanışık olduğu varsayılan Türkiye için de zordur. Nitekim başarılı şair Fyodor Tutçev Rusya için “Rusya akılla anlaşılmaz, arşınla ölçülmez, Rusya’ya ancak iman edilir.” değerlendirmesinde bulunmuştur.⁵ Bahsi geçen imanın şartı da koşulsuz şartsız itaattir.

Her bir başlığı kitap haline getirilebilecek zengin içeriğe sahip yapıtta, alışık olduğumuz tekdüze tarih anlatımı veyahut aktarımından sıyrılıp, “hikayeci tarihçilik” ya da “anekdot tarihçiliği” usulünden faydalanılmıştır.⁶ Popüler kültür öğeleri ile harmanlanan kitap, yazar eliyle hadiselerle fantastik ile reel arasından başını uzatarak Kızıl Tüylüler hakkında Orta Asya düzleminde bir izdüşümü meydana getirmek istemektedir.

Hepimizin Tanrısı Rus Çıkarları

İsminin Türkçe karşılığı Cihangir olan Kiev Rus Knezi Vladimir, belki de her idareci gibi çeşitli vehimlere kapılarak Doğu Roma ile ittifak yapmak istemiş ancak arzusuna olumlu yaklaşılmamıştır. Deyim yerindeyse “Ya benimsin ya kara toprağın” sözünden hareketle atını Bizans kolonisi Herson’a süren Rus Prensi, muhatabına teslim olmaktan başka seçenek bırakmamıştır. Bizans cephesinden ittifakın öne sürülen koşullarından biri olarak düşünülen Doğu Slavları Ortodoks’u Hristiyanlığına geçme meselesi Vladimir’in imparatorun kız kardeşiyle nikahlanmadan önce vaftiz olmasıyla hayata geçirilmiştir.⁷ Ortodokslukta karar

⁵ Dilmaç, *a.g.e.*, s. 13.

⁶ Dilmaç, *a.g.e.*, s. 11.

⁷ Dilmaç, *a.g.e.*, s. 30.

kılmak, devlet yönetim şekli ve iç dinamiklerinden Rusya ve diğerleri tarafgirliğine kadar belirleyici bir unsur olmuş, günümüz kararlarını almada kuvvetli etkisini sürdürmüştür.

Kendileri dışında herhangi kurum ya da kuruluş etrafında siyasi güç temerküz etmeyen, Marksist-Leninist ideolojiyi varsayımsal yineleme odaklı metaverse anlayışlı zeminde bir “siyasi din”mişçesine icraata sokan komünizmin yegâne temsilcisi Bolşevikler, Rus halkına bir yandan dinsizliği aşılama gayretindeyken, diğer yandan Patrikhane ile ilişkisini diri tutmaya çalışmıştır. Sovyetler her ne kadar “Batı önce kendine baksın” söylemi barındırsa da Kilise vasıtasıyla tüm dünyaya ülkede dini özgürlük alanı tesis ettiğini duyurmak istemiştir. Moskova Patrikhanesi’nin yardımcı tavrı Ortodoks geleneğinin tarih boyunca süregelen bağlılığı ve kurtarıcı rolü ile ilintilidir.⁸ Ortodoksluğun kadim çıkarları beslediğinden yola çıkarak, atası Knez Vladimir ile aynı ismi taşıyan Rusya Federasyonu Başkanı Putin’in son dönemde Ukrayna ile girişilen mücadeleye koşut biçimde ilhak ettiği Kırım’ı Ortodoks Hristiyanlığın bir mirası olarak gördüğünü söylemek yanlış olmayacaktır.

Kıpçak Öreni- Slav Muhabbeti

Kazanın düşmesi ve Kazan Hanlığının sessizliğe bürünmesi ile Rus egemenliği altına giren ilk Türk halkı olma özelliğini taşıyan Tatarlar adına asimilasyon süreci çok sancılı geçecektir. Öyle ki hayatını kaybeden Müslüman bir Tatarın mal varlığından yine İslam inancına sahip hanesi yararlanamamaktadır. Yedi mahalle yabancı akrabasının yalnızca Hristiyanlığa geçmiş olması kaynaklı tüm mülkün bu hısıma devredilmesi gibi uygulamalara maruz kaldığı kayıtlar arasındadır.⁹ Maddi manevi çok ciddi sindirimle hezimete uğrayan Tatarlar için Puşkin’in “Rus’u kazıyın altından Tatar çıkar.” ifadesine katılmak kabildir. Öte yandan Rusya ile iç içe geçen bir yapılanmanın neferi olması ve İsmail Gaspıralı’nın usul-i cedid adını verdiği hareketi neticesinde kendilerine tahsis edilen eğitim kurumları vasıtası ¹⁰ Tatarlara diğer Türki halklara oranla daha fazla ticari faaliyetlerde bulunma, kültürel, sanatsal alanda daha çok gelişme gibi imkanlar sunmuştur. Tatara tercüme gerekmez sözünün çıkış noktası gene bu yaşananlarla paraleldir.

Tereci Putin

⁸ Dilmaç, *a.g.e.*, s. 37.

⁹ Dilmaç, *a.g.e.*, s. 58.

¹⁰ Dilmaç, *a.g.e.*, s. 59.

Bir halk adı iken sığata evirilen yakıp yıkan manasındaki “Vandal” kelimesi örneğindeki gibi aksine başına buyruk, laf dinlemeyen anlamı taşıyan “Kazak” sözcüğünün sıfat halinden bir halkın ismi şekline dönüştüğü misali de tarihte mevcuttur.¹¹ Kozaklar ise bugünün Rusya’sının güneyinde ve Ukrayna bozkırlarında yaşamış, Moskoflarca toprağa bağlanmaktan bezmiş halk yığınlarına verilen addır. Bir müddet sonra inanca müdahale gibi sebeplerle terk-i diyar eyleyen kişilerin, azılı suçluların ve maceraperestlerin katılımıyla Kozak halkasının genişlediği de bilinmektedir. Bu çemberin içerisinde çokça Türk barındırdığı da rivayetler arasındandır.¹²

Çarın hizmetine koştukları kadar disiplinsiz tavırları ile bir güvenlik sorununa dönüşen Kozaklar, Pyotr reformlarına ayak uydur(a)mayarak isyanların başını çekmiştir. Devletin Monarşi düşmanlarının “hakkını vermek” amaçlı tampon olarak kullandığı Kozaklarla ilişkisi inişli çıkışlı olmuş ve Kozakların hain olduğu savıyla nihayete ermiştir.¹³ Gelenek göreneklerine kadar çirkinlik atfedilen Kozaklara bugün methiyeler düzen ve iade-i itibar sergileyen Rusya Federasyonu Başkanı Putin’in atalarının izinden giderek Ukrayna’ya karşı temsili bir kolluk kuvveti meydana getirmek istediği düşünülmektedir.

Ölü Canların Kadını

Çarlık Rusya’sında kadının esamesi okunmamış, sosyal yaşama entegre olmalarına kati suretle karşı çıkmıştır. “Yengeç balık değildir, kadın insan değildir” cinsiyetçi atasözü ise buna en güzel örnektir.¹⁴ Sovyet döneminde ise kadınların daha eşitlikçi bir yaklaşıma tabii tutulduklarını, bir nebze de olsa kadın statüsünün yükselişe geçtiğini söylemek mümkündür. Rejimin oturmasıyla paralel kadının özgürleştirilmesine ilişkin politikada U dönüşü yapılmış, doğurganlık oranlarının düştüğü hesaba katılarak kadının aile içerisindeki geleneksel rolüne içkin kararlar alınmıştır.¹⁵ Örneğin, *Moskova Gözyaşlarına İnanmıyor* isimli Sovyet filminde kadının yuva kurmak adına nasıl kariyerinden vazgeçtiği ve aile müessesesini önde tuttuğu işlenmektedir. Moskova Valisi Vorobyov olaya çok farklı bir bakış açısıyla yaklaşmış 8 Mart Dünya Kadınlar Gününün eşitlikçi bir mücadeleye dayanmadığı, kadınlara hassasiyetle

¹¹ Dilmaç, *a.g.e.*, s. 83.

¹² Dilmaç, *a.g.e.*, s. 85.

¹³ Dilmaç, *a.g.e.*, s. 94

¹⁴ Dilmaç, *a.g.e.*, s. 146.

¹⁵ Dilmaç, *a.g.e.*, s. 147.

yaklaşıldığı, bir kadının varoluşunu en özel kılan şeyin erkeğin hayatında oynadığı rol olduğu görüşünü savunmuştur.¹⁶

Komşuda Pişer Bize mi Düşer

Bolşevik karşıtı olarak anılan milliyetçi Beyaz Rusların yolları bir şekilde Türkiye'ye düşmüş, Türkiye'nin sosyal ve kültürel gelişimine katkı sağlamışlardır. Mehmet Akif'in son zamanlarında onu gözeten Mari Mañeko'dan tutun da Türk bale sanatını ileri taşıyan bir dönem Balşoy Tiyatrosu balerini Lidia Arzumanova'ya kadar hayatlarımıza tesir etmişlerdir.¹⁷ Rusçada iyi güzel anlamına gelen "Haroşa" Rus kadınları, Türk kadınlarınca ahlaki mevzuatta tehdit olarak algılanmış ve resmî kurumlara şikâyet edilmişlerdir. Müdavimi çok olan ünlü Maksim Gazino'sunun kurucusu ise yine bir Beyaz Rus göçmenidir. Taksim'de namıyla yürüyen, ekseriyetle caz sevdalılarını çeken, gece hayatının incisi Maksim'in yeri Türkler ve İstanbul'daki turistlerce popülerliğini muhafaza etmiştir.¹⁸ Kısaca, elinde bavulu, sırtında votkasıyla komşu dirsek temasından öteye geçmiştir.

Nasıl Yapmalı?

Tarih boyunca kurtarıcı ve hain olarak nitelendirilenler "kime göre, neye göre" sualini de beraberinde getirmiştir. Milletler arası köprüler kurulamamış, hadiselerin nasıl cereyan ettiğiyle kimse ilgilenmemiştir. Aynı iki kanyonu birleştiren tahta bölmelerle ayrılmış, kişinin aralıklardan düşme korkusu yaşayarak, aşağıya bakmadan yandaki iplere iki eliyle var gücüyle asılması gibi tarihi şahsiyetlere de ruhsal olarak yere çakılmamak adına tutunulmuş, kanayan ellere aldırış edilmemiştir. Eserde, Hmel'nitski ve Mezapa bölünmesi buna en net örneklerden biridir. Rusya'nın "abi"liğini kabul eden Hmel'nitski Rusya cephesinde iki kardeş halkın bütünleşmesine öncülük eden tarihi bir fert olurken, Mazepa ise itaat etmediği gerekçesi ile hain olarak tarih kitaplarında yer almaktadır. Öte yandan Mezapa, Ukrayna açısından ise mecburiyetler doğrultusunda en doğru kararı veren bir karakter olarak anılmaktadır.¹⁹

Bir dönem Stalin ile arasından su sızmayan Boris Pasternak içinse durum çok farklı değildir. *Doktor Jivago* adlı eseriyle tam anlamıyla Bolşeviklerin yanında durmayan yazar yapıtını SSCB (Rusya Federatif Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti)'de basamayacağını anlayınca şimdilerde

¹⁶ Dilmaç, *a.g.e.*, s. 149.

¹⁷ Dilmaç, *a.g.e.*, s. 187.

¹⁸ Dilmaç, *a.g.e.*, s. 189.

¹⁹ Dilmaç, *a.g.e.*, s. 106.

çokça tartışılan konu CIA kanadının devreye girmesiyle eser İtalya’da İtalyanca yayımlanmış²⁰ ve ivme kazanarak farklı dillere tercüme edilerek kıtalar ötesine taşınmıştır. SSCB otörlerince Paternak hırpalanmak üzere çoktan fişlenmiş, ülkeden sınır dışı edilmesi talebinde bulunulmuştur. Üzerine Boris’in 1958 senesi Nobel Ödülüne layık görülmesi Sovyetleri Soğuk savaş dönemi kültür cephesinde tarumar etmiştir.²¹

“Yahudi’ye vur, Rusya’yı kurtar” sloganıyla hareket eden Ruslar esasen kendisine karşı duran, hoşuna gitmeyen herkese dümenini kırmış, Yahudilerin Hıristiyanlığı seçmediği, öldürülmediği veyahut ülkeden sürülmediği her anı kendilerine zarar, kayıp olarak görmüştür.²² Buradan yola çıkarak, Rusya’nın kavgası kendinden olmayan herkesledir diyebiliriz. Batı ile hesabı hiç kapanmayacak, sonu kabul görmeyen Türklerden çok da farklı olmayacaktır. Nakşibendilik, Kadirilik bir tür Vahhabiliktir²³ diyerek her türlü telden çalan, menfaatleri uğruna her yolu kendine mübah gören soğuk komşu devamlı oluşum içerisinde, “öteki”nin zayıf noktalarını araştırmakta, akılcıca hareket etmektedir.

Ders almayan Kızıllar, aynı şair Şevçenko’nun Ruskilerce küçümsenen dil Ukraine’nın bir edebiyat dili olduğu²⁴ kavgasına sahip çıkma azmini yok sayacak, zulmü katmerleyecek, kendinden olmayanı bir şekilde dönüştürecektir. Kibri Altay dağlarını aşan Rusya için dönemin ABD Başkanı Barack Obama tarafından 2014 yılında sarf edilen:” Rusya gücünden değil güçsüzlüğünden ötürü komşularını tehdit eden bir bölgesel güç”²⁵ cümlesi Moskova’yı çokça kızdırmış küresel güç olduklarına illa ikna olmaları gerekiyorsa nükleerlerini podyuma çıkarmaktan zevk duyacaklarını kendilerine has üslupla dile getirmişlerdir. Takdir edilir ki uzay yarışında bir tık geri düşen²⁶ gaddar Rusya için baş düşmanından yöneltilen bu aşağılayıcı ifadeler çok sarsıcı olmuştur.

Buradayız

Kendi alanında bir istisnayı ve ilki temsil eden kitap, mitleri, kahramanları ve tarihi sembolleri en iyi biçimde kullanan Rusları pek çok perspektiften mercek altına almış, hadiseleri kült

²⁰ Dilmaç, *a.g.e.*, s. 210.

²¹ Dilmaç, *a.g.e.*, s. 211.

²² Dilmaç, *a.g.e.*, s. 242.

²³ Dilmaç, *a.g.e.*, s. 162.

²⁴ Dilmaç, *a.g.e.*, s. 111.

²⁵ <https://turkrus.com/982983-obama%E2%80%99nin-bolgesel-guc-dedigi-rusya-xh.aspx> Erişim Tarihi: 30.06.2022.

²⁶ Dilmaç, *a.g.e.*, s. 267.

eserlerle yoğurarak okuyucunun zihinsel haritasındaki renksiz kısımları boyamıştır. “Ey Rusya! Sen neyine güveniyorsun?” haklı sorusunun cevaplarını saydam bir metin üzerinden bizlere ulaştırmıştır. “Platskart” yolcu treninde kendine yer bulan her okuyucu, bazen hayranlıkla, ara sıra kızgınlıkla, kimi zaman şaşkınlıkla “Nalichniki”lerinden Ohotsk Denizini seyre dalmışlardır. Dilmaç, ihtilaflı hadiselerle romantizme kaçmadan ustaca yaklaşmış, aynı Tolstoy’un Müslümanlığı meselesinde olduğu gibi bilgiyi okura su katmadan sunmuştur.

Eserde, her daim merak uyandırıcı Rusların, çetin icraatlar peşinde koşarak orak ve çekiç gölgesinde kimseyi dinlendirmedeği aksine ışığı huzme haline getirebilmek adına diğer tüm fenerleri söndürerek onlardan beslenmeye çalıştığı hususu misallerle pekiştirilmiştir. Hissedilen, günümüz Rusya’sının kendi ışığına sahip bir milleti Türki Cumhuriyetlere böldüğü, Turanilerin gözlerindeki ferî kaçırdığı ve kendi karanlığına hapsettiği yönündedir. Turhan Dilmaç, her ne kadar kitabın son kısmında bir türlü feraha eremeyen ve asla tatmin olmayan Kızıl Meydan ve yaverlerinin yeniden doğma arayışı içerisine girdiklerini ve en sonunda Rusya için defalarca revize edilen güftesiz bir milli marşla arınma yolunu seçtiklerini bizlere aktarsa da Moskofluğun bir karakter ve duruş olduğunu sayfalar boyunca kararlılıkla neşretmiştir. Hakeza, tarih yaşamak için yaşatmayan yok edici Putinleri doğurmaya devam edecektir. Nitekim savaşın pençesinde Ukrayna, yakasını kurtaramamış tüm dünyayı peşinden sürükleme yoluna gitmiştir. Bu minvalde yapıt, motamot kronolojik tarih akışı göstermenin ötesinde güncel olayların çehresinden bakmada efsane ile gerçek arasından kapı aralamaktadır.